

Anzelm Weiss, *Raporty dziekanów o stanie kościołów diecezji poznańskiej w 1797 roku*, Lublin 2010, ss. 340.

W listopadzie 1796 roku biskup poznański Ignacy Raczyński, obejmując rządy w diecezji, zobowiązał księży dziekanów do sporządzenia relacji – sprawozdań opisujących stan materialny, prawny i duchowy parafii w swoich dekanatach. Owocem tego rozporządzenia jest rękopis przechowywany w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu (sygn. AV 38), opatrzony polskim i łacińskim tytułem: „Opisanie kościołów dyecezyi Poznańskiej per Decanatus (Descriptio – visitatio particularis ecclesiarum dioecesis Posnaniensis per Decanatus)”.

Ta jednostka archiwalna – co warte podkreślenia – dotąd niezmirokofilmowana (w odróżnieniu od pozostałych poznańskich ksiąg wizytacyjnych), doczekała się wreszcie solidnego i rzetelnego wydania oraz opracowania ze strony ks. Anzelma Weissa. Praca tegoż Autora składa się z obszernego „Wstępu” (poprzedzającego część drugą książki – edytorską), prezentującego zagadnienia istotnie związane z publikowanymi w jej ramach materiałami.

Wprowadzenie to informuje więc czytelnika o sytuacji polityczno-kościelnej w diecezji poznańskiej (w ostatnich dziesięcioleciach XVIII w.). Sam ks. Weiss podkreśla, że swoją publikacją chce „rzucić nieco światła na ówczesny stan diecezji poznańskiej, który w pewnym sensie był wyjątkowym i niepowtarzalnym na przestrzeni całych jej dziejów” (s. 6). Mowa jest oczywiście o nowej sytuacji politycznej: o rozbiorach, utracie niepodległości, a co za tym idzie o konieczności egzystowania i funkcjonowania Kościoła w Państwie Pruskim, wrogim zarówno polskości, jak też katolicyzmowi (tamże; zob. także s. 13).

Autor w swej książce przedstawia również rozwój diecezjalnej sieci dekanalnej (do 1797 r.). Podaje prawne uwarunkowania funkcyjono-

wania urzędu dziekańskiego zaznaczając, że „przeгляд ustawodawstwa kościelnego, odnoszącego się do obowiązków dziekanów, jednoznacznie uświadamia nam, jak odpowiedzialną rolę w strukturach diecezjalnych pełnili w ciągu wieków dziekani” (s. 31).

Ksiądz Anzelm Weiss przywołuje także postać inicjatora samej akcji „opisania kościołów”, to jest rządcy diecezji – biskupa poznańskiego Ignacego Raczyńskiego. „On to – jak zaznacza Autor opracowania – obejmując po 16 XI 1796 roku osobiście rządy w diecezji, chciał wiedzieć, choćby tylko bardzo ogólnie, jaki jest stan materialny nieruchomości beneficjalnych oraz stan duchowy społeczności żyjącej we wspólnotach parafialnych” (s. 33). Dla zebrania tych informacji pragnął posłużyć się dziekanami, „jedynymi sprawnymi pomocnikami biskupa w terenowym zarządzaniu diecezją” (s. 29).

Urząd ten jednak, wykorzystywany dla własnych celów przez władze pruskie, delikatnie rzecz ujmując nie cieszył się wielką popularnością. Wiązało się to chociażby z koniecznością wypełniania przez dziekanów względem administracji państwowej niezliczonej liczby zobowiązań pociągających „za sobą znaczny wzrost kosztów kancelaryjnych nierekomensowanych przez państwo” (s. 30). Dostrzegając to i chcąc bronić pozycji dziekanów zwracał się biskup Ignacy do rządu pruskiego o wyasygnowanie dla nich odpowiedniej rekompensaty za ponoszone koszty.

Ksiądz Weiss przedstawił również sposób przeprowadzenia „opisów”. Zaprezentował wykonawców nakazu biskupa, czyli dziekanów, podając ich biogramy, analizując ich liczebność, pochodzenie i wykształcenie, a także kariery kościelne, niełatwe zresztą do ustalenia w interesującym nas zakresie czasowym (s. 64).

Sam tekst „Opisania kościołów diecezji poznańskiej z 1797 r.”, a więc przywołana już wcześniej – druga część niniejszej książki (edytorska) – przygotowana została zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie normami, to jest z „Instrukcją wydawniczą dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku”, opublikowaną pod redakcją Kazimierza Lepszego, we Wrocławiu w 1953 r., z uwzględnieniem jednak przez Autora opracowania specyfiki źródeł proveniencji kościelnej, np. w zakresie tytułatury godności, kościelnej sprawozdawczości, czy też zwyczajów obowiązujących w korespondencji.

Teksty publikowane przez Ks. Weissa z rękopisu AV 38 są oryginałami autorskimi, w większości sporządzonymi własnoręcznie i uwierzytelnionymi przez autorów. Ich wydanie i opracowanie świadczy o wielkiej subtelności badawczej Autora, tym bardziej, że przedstawiony

materiał źródłowy nie posiada swego zwielokrotnienia w formie kopii, czy drugih egzemplarzy tych dokumentów.

Elementem ilustrującym pewne zagadnienia przedstawione w „Opisaniu kościołów”, jak też we „Wstępie” opracowania, są dołączone przez ks. Weissa schematyczne mapy poszczególnych dekanatów. Za ciekawy materiał egzemplifikacyjny dla treści książki uznać należy fotokopie wybranych stron z rękopisów, co uzmysławia stan ich zachowania, a także „czytelność” i wielkie zróżnicowanie pod względem edytorskim. Pomocnym okazuje się również bogaty indeks nazw osobowych i geograficznych.

W podsumowaniu uznać należy znaczące walory naukowe książki ks. Anzelma Weissa, jak również wielką troskę badacza źródeł o drogie, choć często niedoceniane relikty piśmienniczej działalności człowieka, zawierające w sobie ważne i niepowtarzalne relacje – świadectwa dziejowania.

*Ks. Dariusz Zagórski*

Albert Warso, *Opowieść o Biskupie Piotrze*, Skarżysko-Kamienna 2010, ss. 223.

Trzydziestą rocznicę śmierci biskupa Piotra Gołębiowskiego przypadającą na rok 2010 uznać można za doskonałą okoliczność i okazję do bardziej wnikliwego i całościowego spojrzenia na jego życie i pasterską posługę. Trudu i wysiłku „opowiedzenia” historii Sługi Bożego na nowo, w sposób bardziej spójny i systematyczny, podjął się ks. Albert Warso, prezentując biografię owej postaci przekazaną czytelnikowi w ciekawy sposób i w bardzo przystępnej formie.

Całość książki otwiera słowo biskupa radomskiego Henryka Tomasiaka (s. 7–9), który w oparciu o autorytet Świętego Tekstu i papieskiego nauczania dostrzega konieczność zachowywania pamięci o „swych przełożonych” (Hbr 13, 7), „duchowych opiekunach i strażnikach przewodzących z nieba Kościołowi pielgrzymującemu w czasie” (Jan Paweł II, *Pastores gregis* – nr 25), potwierdzając tym samym wagę zagadnienia podjętego przez Autora recenzowanej pracy.

Właściwy tekst książki poprzedzony zostaje *Wstępem*, w ramach którego ks. Warso bardzo wyraźnie wskazuje na charakter publikacji. Jest